

Kościół katolicki wobec stanu wojennego na ziemi myszkowskiej (1981-1983)

Streszczenie

Kościół katolicki w okresie stanu wojennego odegrał bardzo ważną rolę niosąc pomoc duchową i materialną osobom represjonowanym. Kuria Diecezjalna w Częstochowie powołała Duszpasterstwo Osób Internowanych i ich Rodzin, później przemianowane na Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu, na czele którego stanął bp Franciszek Musiel. Zbierało ono informacje na temat represjonowanych, aby później udzielać pomocy najbardziej potrzebującym. Taka pomoc została udzielona przynajmniej 306 rodzinom, w tym 6 z ziemi myszkowskiej. Stan wojenny nie wpłynął na pogorszenie warunków życia religijnego. Żaden z 34 kapłanów posługujących na ziemi myszkowskiej nie został internowany. Byli jedynie przesłuchiwani przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. Przykrym aspektem tego czasu była likwidacja symboli religijnych. Pod presją władz masowo ściągane krzyże w miejscach publicznych, zwłaszcza w szkołach. Na szacunek zasługują ci, którzy nie ulegli tej presji. Należy do nich Pan Jan Blecharczyk, nauczyciel w Zespole Szkół Zawodowych w Myszkowie, który nie zgodził się na zdjęcie krzyża w pracowni nr 304. W konsekwencji został dyscyplinarnie zwolniony z pracy. Do pracy w szkole mógł powrócić dopiero po 1989 roku.

Summary

The Catholic Church in the time of martial law played a very important role by helping both in spiritual and material way people who were victimised. The Diocesan Chancellery in Czestochowa established The Ministry of Victimised People and their Families, later renamed to The Diocesan Committee of Aid the Neighbour, headed by bishop Franciszek Musiel. This Ministry collected the information about the victimized in order to support those most in need. At least 306 families, including 6 from Myszków region, were supported by this institution. Martial law did not affect the deterioration of religious life. None of the 34 priests servicing in region of Myszków was interned. They were only questioned by security officers. The upsetting aspect of these times was

the removal of religious symbols. The crucifixes in public places, especially in schools were taken down under pressure of authorities. Those who did not acquiesced to this pressure deserve respect. Mr. Jan Blecharczyk was one of them. He was a teacher in Vocational School in Myszków and did not agree to remove the crucifix from the classroom 304. Consequently, he was dismissed from work. He could only come back after 1989.

Słowa kluczowe: Kościół katolicki, stan wojenny, ziemia myszkowska

Keywords: The Catholic Church, martial law, land of Myszków

1. Wprowadzenie

Historia Kościoła katolickiego w Polsce pokazuje, że w najdramatyczniejszych momentach dziejów stawał on po stronie prześladowanego narodu, niosąc mu pomoc duchową i materialną, a nierzadko angażując się w walkę o wolność i niepodległość ojczyzny¹. Jako bastion polskości sam stawał się głównym celem ataków, co znalazło wyraz w eksterminacji duchowieństwa w czasie II wojny światowej². Również władze komunistyczne dążyły do zmarginalizowania jego roli w życiu społeczno-politycznym. Mimo rozmaitych represji autorytet Kościoła w okresie PRL-u znacząco wzrósł. Władze partyjno-państwowe zdając sobie z tego sprawę nie zintensyfikowały w okresie stanu wojennego (1981-1983) walki z Kościołem, wręcz przeciwnie próbowały znaleźć język porozumienia z episkopatem, by w ten sposób uzyskać wpływ na stan nastrojów społecznych. Olbrzymią rolę w tym względzie posiadał przede wszystkim prymas Józef Glemp³. W kazaniu wygłoszonym do młodzieży akademickiej 13 grudnia 1981 roku na Jasnej Górze Prymas apelował o zachowanie spokoju i nieprzelewanie krwi⁴. Równocześnie tego samego dnia Sekretarz Episkopatu Polski bp Bronisław Dąbrowski wraz z Dyrektorem Biura Prasowego Episkopatu ks. Alojzym Orszulikiem złożyli w siedzibie Urzędu do Spraw Wyznań na ręce ministra Jerzego Kuberskiego protest wobec decyzji władz⁵. Zdecydowanie ostrzejsze stanowisko przyjęła obradująca 15 grudnia 1981

1 J. Związek, *Patriotyczna działalność duchowieństwa katolickiego w Częstochowie w latach 1865-1945*. W: *Częstochowy drogi ku niepodległości*. Red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1998, s. 121-152; Z. S. Jabłoński, *Jasna Góra na drodze ku niepodległości w latach 1795-1989*. W: *Częstochowy drogi...*, s. 79-120.

2 J. Związek, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne, t. 4, 1974, s. 185-300.

3 A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*. Kraków 2006, s. 373.

4 *Jan Paweł II, Prymas i Episkopat Polski o stanie wojennym*. Oprac. P. Raina. Londyn 1982, s. 45-53.

5 A. Micewski, *Kościół wobec Solidarności i stanu wojennego*. Paryż 1987, s. 67.

roku Rada Główna Episkopatu, która w przygotowanym komunikacie wyraziła ubolewanie i współczucie dla pokrzywdzonych, poddała krytyce zastosowane środki represji, zażądała zwolnień internowanych i przywrócenia swobody działalności dla Solidarności. Jednocześnie gorąco apelowała o „zachowanie spokoju i wyciszenie namiętności i gniewu”⁶. Prymas po spotkaniu z ministrem Kuberskim i gen. Marianem Rybą do jakiego doszło w nocy z 16/17 grudnia tr. podjął bez żadnych konsultacji decyzję o wycofaniu skierowanego do wiernych komunikatu⁷.

Znamienny był fakt, że 16 grudnia tj. w dniu pacyfikacji Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”, bp Bronisław Dąbrowski skierował do gen. Wojciecha Jaruzelskiego list potępiający dekret Rady Państwa o stanie wojennym, a szczególnie art. 26 upoważniający dowódców oddziałów do bezpośredniego użycia broni palnej, nawet w przypadku ochrony mienia. W warunkach braku aktów terroru ze strony społeczeństwa jawił się on jako szczególnie rażący i prowokujący rozlew krwi⁸. Niestety apel sekretarza został zlekceważony, a w wyniku masakry zginęło 9 górników⁹.

Wprowadzenie stanu wojennego zaniepokoiły papieża Jana Pawła II, który 13 grudnia 1981 roku przed modlitwą Anioł Pański apelował: „Nie może być przelana polska krew, bo zbyt wiele jej wylano, zwłaszcza w czasie ostatniej wojny. Trzeba uczynić wszystko, aby w pokoju budować przyszłość ojczyzny”¹⁰. Po tragedii w kopalni „Wujek” papież wystosował list do przewodniczącego Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego gen. Jaruzelskiego, w którym zwracał się z gorącym wezwaniem o zaprzestanie działań, które przynoszą ze sobą rozlew polskiej krwi¹¹. W wigilię Bożego Narodzenia na znak solidarności z narodami cierpiącymi zapalił świece w swym oknie¹².

6 Komunikat Rady Głównej Episkopatu Polski w związku ze stanem wojennym z 15 grudnia 1981 r. W: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 3. Poznań-Pelplin 1996, s. 250-251.

7 A. Dudek, R. Gryz, dz. cyt., s. 376.

8 Pismo Sekretarza Episkopatu bp. B. Dąbrowskiego do Premiera W. Jaruzelskiego w sprawie dekretu Rady Państwa o stanie wojennym z dnia 16 grudnia 1981 r. W: P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 252.

9 A. Dudek, R. Gryz, dz. cyt., s. 376.

10 Przemówienie Papieża Jana Pawła II po odmówieniu modlitwy na Anioł Pański w związku ze stanem wojennym w Polsce, W: P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 250.

11 Apel Papieża Jana Pawła II do Przewodniczącego Wojskowej rady Ocalenia Narodowego gen. W. Jaruzelskiego o powrót do pokojowego dialogu władzy ze społeczeństwem i zaprzestania rozlewu krwi z 18 grudnia 1981 r. W: P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 254.

12 A. Dudek, R. Gryz, dz. cyt., s. 377.

Należy podkreślić, że przez cały okres stanu wojennego cyklicznie odbywały się kolejne spotkania Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, na której hierarchowie składali prośby i protesty dotyczące przestrzegania praw człowieka w Polsce, a także podnosili kwestię uregulowania statusu prawnego Kościoła. Biskupi wielokrotnie apelowali o wznowienie rozmów ze zorganizowanymi grupami społeczeństwa, mogących zapobiec rozwiązaniom siłowym. Postulaty tego rodzaju zawierał m. in. komunikat ze 183. Konferencji Plenarnej Episkopatu z lutego 1982 roku, a następnie opublikowane 5 kwietnia tr. tezy Prymasowskiej Rady Społecznej. Szybko okazało się jednak, że rząd nie zamierzał reaktywować Solidarności¹³.

Godzi się odnotować, że nie wszyscy biskupi i duchowni zgadzali się z ugodową linią prymasa Glempa. Bardziej zdecydowanej postawy domagali się m. in. biskupi Ignacy Tokarczuk i Henryk Gulbinowicz¹⁴.

Niezależnie od postawy hierarchii Kościelnej wobec polityki rządu ogromną zasługą Kościoła katolickiego w okresie stanu wojennego było niesienie wieloaspektowej pomocy osobom represjonowanym oraz członkom ich rodzin. Z inicjatywy prymasa Glempa 17 grudnia 1981 roku powołano Prymasowski Komitet Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i ich Rodzinom, który miał swe odpowiedniki w większości diecezji. Kościół stał się promotorem niezależnej kultury. W wielu świątyniach i salkach parafialnych organizowane były patriotyczne nabożeństwa, prelekcje i odczyty, koncerty najwybitniejszych artystów scen polskich. Organizowano sympozja, najczęściej dotyczące historii najnowszej. Nabożeństwa kończyły się śpiewem pieśni „Boże coś Polskę”, ze słowami „Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie”, a palce wznoszonych rąk układano w kształt litery „V”¹⁵.

W wyżej nakreślonych warunkach przyszło funkcjonować kościołom partykularnym, w tym również Kościołowi częstochowskiemu. Należy przypomnieć, że na mocy bulli papieża Piusa XI *Vix dum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku ziemia myszkowska, dotychczas pozostająca w granicach diecezji kieleckiej, została włączona do nowo utworzonej diecezji częstochowskiej¹⁶.

13 Tamże, s. 382-383.

14 P. Raina, *Kościół w Polsce 1981-1984*, Londyn 1985, s. 20-31; K. Stróżyna, *Kościół dolnośląski wobec stanu wojennego*. W: *Wokół „mniejszego zła”*. Stan wojenny w Polsce, red. P. Piotrowski. Wrocław 2010, s.132-133.

15 A. Dudek, R. Gryz, dz. cyt., s. 388-393; K. Stróżyna, dz. cyt., s. 125-131.

16 Pius XI, Bulla *Vixdum Poloniae unitas*, „Acta Apostolicae Sedis” t. 17, 1925, s. 521-528; J. Związek, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, t. 2, 1974, s. 13-14; Tenże, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 30.

Jedynie parafia Sokolniki należała do diecezji kieleckiej. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie działalności Kościoła katolickiego na ziemi myszkowskiej w okresie stanu wojennego. W chwili wprowadzenia stanu wojennego Kościołem częstochowskim kierował biskup Stefan Bareła wspomagany przez biskupów pomocniczych – Tadeusza Szwagrzyka, Franciszka Musiela i Miłósława Kołodziejczyka¹⁷. Jest rzeczą oczywistą, że zarządzenia biskupów częstochowskich warunkowały postawę duchowieństwa pełniącego posługę duszpasterską na ziemi myszkowskiej. Jak dotychczas losy Kościoła katolickiego na ziemi myszkowskiej w okresie stanu wojennego nie doczekały się odrębnego opracowania. Były jedynie wzmiankowane przez badaczy podejmujących problematykę dziejów diecezji częstochowskiej. Niepodważalne zasługi w tym względzie posiada przede wszystkim ks. prof. dr hab. Jan Związek¹⁸. Główną bazę źródłową przy opracowaniu niniejszego artykułu stanowiły akta przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie. Z przykrością należy stwierdzić, że w trakcie wnikliwej kwerendy okazało się, że z archiwum zniknęły niezwykle cenne akta Korespondencji *kurii diecezji częstochowskiej z władzami państwowymi*. Autor podjął starania odtworzenia zbioru przez poszukiwania dokumentów w zbiorach zdeponowanych w Instytucie Pamięci Narodowej, Archiwum Akt Nowych i Sekretariacie Episkopatu Polski. Zostały one zakończone połowicznym sukcesem. Nie ulega wątpliwości, że dostęp do całości zaginionego zbioru pozwoliłby na bardziej wnikliwe i miarodajne opracowanie. W zaistniałej sytuacji wielce pomocną okazała się praca ks. infulata dr. Mariana Mikołajczyka *Władza ludowa a diecezja częstochowska*¹⁹. Jako sekretarz bp Bareły ks. Infulat wiele wydarzeń opisanych w książce znał z autopsji, a przede wszystkim miał dostęp do wspomnianego zbioru dokumentów, co sprawia, że jego praca urasta do rangi źródłowej. W pracy wykorzystano również relacje ustne kapłanów będących bezpośrednimi uczestnikami opisywanych wydarzeń. Mimo wskazanych mankamentów autor wyraża nadzieję, że niniejszy artykuł przyczyni się do lepszego poznania losów Kościoła katolickiego w okresie stanu wojennego na ziemi myszkowskiej.

17 A. Długosz, *Pasterskie poczynania biskupów pomocniczych diecezji częstochowskiej*. W: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolate Kościoła częstochowskiego*. Red. J. Kowalski. Częstochowa 2000, s. 133-140.

18 Dziejom Kościoła katolickiego na ziemi myszkowskiej ks. prof. J. Związek poświęcił rozdział w książce: K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkiem, *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*. Myszków 2010, s. 441-492; a także artykuł: J. Związek, *Religijne dzieje ziemi myszkowskiej na przestrzeni stuleci*, „Zeszyty Myszkowskie” 2016, nr 3, s. 9-29.

19 M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*. Częstochowa 2000.

2. Troska biskupów częstochowskich o represjonowanych i ich rodziny

W chwili wprowadzenia stanu wojennego bp Stefan Bareła przebywał w Berlinie, gdzie uczestniczył na zaproszenie tamtejszego abp Joachima Meissnera w obchodach setnej rocznicy urodzin pierwszego biskupa częstochowskiego Teodora Kubiny, związanego z tym miastem przez fakt pełnienia posługi duszpasterskiej w latach 1911-1917. Po powrocie do Częstochowy w dniu 14 grudnia 1981 roku podjął wraz z biskupem F. Musielem starania o uwolnienie osób internowanych i niesienie im pomocy materialnej i prawnej²⁰. Pierwsza, niekompletna lista z nazwiskami osób internowanych na terenie więzienia w Zabrzu-Zaborzu dotarła do kurii diecezjalnej 16 grudnia 1981 roku. Dostarczyła ją anonimowo jedna z mieszkanki Częstochowy, która zgłosiła się do Klubu Inteligencji Katolickiej mającego swą siedzibę w podziemiach kurii. Bp Bareła nakazał księżom proboszczom rozpoczynającym wizytę kolędową dostarczenie listy osób internowanych lub aresztowanych z parafii oraz zwolnionych z pracy z powodów ideologicznych, jak również informowanie w trybie natychmiastowym o usuwaniu znaków religijnych z przestrzeni publicznej²¹. Gromadzeniem informacji na temat osób represjonowanych zajęło się Duszpasterstwo Osób Pozbawionych Wolności i ich Rodzin, którego powstanie ogłoszono 1 stycznia 1982 roku²². Jednocześnie Kuria Diecezjalna pismem z dnia 9 stycznia 1982 roku zwróciła się do Komend Wojewódzkich Milicji Obywatelskiej o pełny wykaz internowanych i więzionych diecezjan. Dzięki podjętym zabiegom już w styczniu sporządzono kartotekę osób internowanych z terenów diecezji częstochowskiej zawierającą 306 nazwisk²³. Wśród nich znajdowało się 4 mieszkańców Myszkowa i 2 z Poraja.

20 Tamże, s. 205.

21 Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc luty 1982 r., s. 1.

22 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej: AKMCz), Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu (dalej: DKPB), sygn. 24/1, I. Makowicz, Działalność Ośrodka Duszpasterskiego dla Internowanych i ich Rodzin w Częstochowie w 1982 r., s. 1.

23 M. Mikołajczyk, dz. cyt., s. 205-206.

Tabela 1. Wykaz internowanych z ziemi myszkowskiej

Nazwisko i Imię	Miejsce zamieszkania i zatrudnienia	Stan rodzinny	Okoliczności zatrzymania	Miejsca internowania	Zwolniony z internowania
Brymora Stanisław	Poraj ZBM Osiny	Żonaty; 3 dzieci w wieku: 15, 9 i 3 lat	Zatrzymany w domu 13 XII 1981 r.	Zabrze Racibórz Jastrzębie Szeroka, Nowy Łupków	15 VIII 1982; wymigrował
Jabłoński Stefan	Poraj ZBM Osiny	Żonaty 3 dzieci w wieku: 16, 8 lat i 3 miesiące	Zatrzymany w domu w nocy z 12/13 XII 1981 r.	Zabrze Nowy Łupków	29 IV 1982
Łaszek Jan	Myszków	2 dzieci; Opiekował się chorą matką	Zatrzymany w domu 18 XII 1981	Zabrze	15 III 1982
Morawski Szymon	Myszków Myfama	Brak danych	-	Zabrze	-
Samborski Bogdan	Myszkowskie Zakłady Papiernicze	Żonaty 2 dzieci w wieku 2 lat i 10 miesiące	Zatrzymany w domu 14 XII 1981	Zabrze Nowy Łupków	29 IV 1982; Wyemigrował do Australii
Świerczyński Czesław	Myszków/Huta Katowice	Żonaty 1 dziecko	Zatrzymany w domu z 12/13 XII 1981 r.	Zabrze, Racibórz, Jastrzębie Szeroka Uherka, Rzeszów - Załęże, Nowy Łupków	-

Źródło: AKMCz, DKPB, sygn. 24/13, Kartoteki aresztowanych i internowanych, brak paginacji.

Nadmienić należy, że za udział w strajku w Hucie Katowice został zwolniony z pracy Emil Priebe z Mrzygłodu, o czym informował kurię ks. Jan Krawiec proboszcz z Mrzygłodu²⁴.

Po ustaleniu listy osób internowanych podjęto starania o ich uwolnienie i poprawę warunków przetrzymywania. W piśmie z dnia 15 stycznia 1982 roku skierowanym do ministra sprawiedliwości Sylwestra Zawadzkiego bp Bareła domagał się zapewnienia godziwych warunków internowanym, którzy skarżyli się na niskokaloryczne posiłki, opłakane warunki sanitarne, niedostateczną

²⁴ AKMCz, DKPB, sygn. 24/11, Pismo ks. Jana Kiwacza z Mrzygłodu do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 27 lutego 1982 r., brak paginacji.

opiekę lekarską i duszpasterską oraz na zachowanie personelu, który odnosił się do nich jak do zwykłych kryminalistów. Ponadto ich niezadowolenie wynikało z faktu ograniczonego widzenia z rodzinami i możliwości korespondowania z nimi. W odpowiedzi z dnia 27 stycznia 1982 roku minister twierdził, że warunki uległy znaczącej poprawie w porównaniu do pierwszych dni internowania i teraz nie powinny budzić żadnych zastrzeżeń. Zapewniał, że osoby internowane dysponują pełną swobodą kontaktów między sobą, korzystają ze świetlicy wyposażonej w telewizor, z programu polskiego radia przekazywanego przez radiowęzeł ośrodka. Zapewniono im gorące posiłki o wartości odżywczej przekraczającej 2600 kalorii, które otrzymują 3 razy w ciągu dnia. Mają dostęp do opieki zdrowotnej i duszpasterskiej²⁵.

W tym samym celu bp Bareła podjął rozmowy z wojewodami – katowickim i częstochowskim. W rozmowie z gen. Romanem Paszkowskim, wojewodą katowickim w dniu 5 lutego 1982 roku domagał się wypuszczenia na wolność osób, które znajdowały się w ciężkim stanie zdrowia, ojców i matek małych dzieci oraz młodzieży. Prosił o umożliwienie pełnienia posługi duszpasterskiej wśród internowanych oraz o umożliwienie działalności punktów pomocy charytatywnej, prawnej i duszpasterskiej przy parafiach. Podniesiony został los ludzi zwolnionych z pracy i pozbawionych mieszkań z powodu ich zaangażowania w Solidarność. Biskup nie omieszkał podjąć kwestii przymuszania do podpisywania oświadczeń o lojalności, zdejmowania krzyży w uczelniach i szkołach²⁶. Analogiczną rozmowę bp Bareła przeprowadził z wojewodą częstochowskim Grzegorzem Lipowskim w dniu 26 stycznia 1982 roku. Podjęta została sprawa usuwania krzyży w szkołach, zwłaszcza w pomieszczeniach jednego z wydziałów Politechniki Częstochowskiej. Ponadto biskup wyraził swoje oburzenie faktem aresztowania na terenie Jasnej Góry jednego z członków Solidarności, co było ewidentnym złamaniem prawa azylu i znieważeniem miejsca świętego. Poruszono kwestię wzywania kleryków Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i nowicjuszy paulińskich na komendę Milicji Obywatelskiej²⁷. Rozmowy z władzami milicyjnymi prowadził głównie bp Franciszek Musiel, starając się pozyskać pełną listę internowanych z województwa częstochowskiego. Interweniował w sprawie 11 kobiet przetrzymywanych w Lublińcu, domagając się zwolnienia szczególnie 2 kobiet w 3 i 6 miesiącu ciąży. Ponadto poruszał szereg problemów wynikających ze stanu

25 M. Mikołajczyk, dz. cyt., s. 206-207.

26 Tamże, s. 208.

27 Tamże, s. 209-210.

wojennego, a wśród nich skrupulatnego egzekwowania naruszenia godziny milicyjnej lub zakazu poruszania się, trwającą wciąż blokadę telefonów, wysokie wyroki wydane na aresztowanych, niedopuszczenie biskupa do internowanych w Zabrze, brak pozytywnych odpowiedzi na prośby złożone u komisarza wojewódzkiego pułkownika Eugeniusza Rusonia w Częstochowie²⁸.

Godnym podkreślenia są wizyty składane przez biskupów częstochowskich w ośrodkach internowania, choć w pierwszych tygodniach stanu wojennego władze nie wyrażały na to zgody, uzasadniając swoją decyzję faktem sprawowania opieki duszpasterskiej przez miejscowych biskupów i duszpasterzy. Taką odpowiedź 5 stycznia 1989 roku otrzymał od naczelnika Zakładu Karnego w Zabrzu bp Franciszek Musiel. Jednakże władze zmieniły zdanie w tym zakresie, dzięki czemu bp Bareła 24 stycznia 1982 roku spotkał się z internowanymi i więzionymi kobietami w Zakładzie Karnym w Lublińcu, a 14 lutego 1982 roku z mężczyznami w Strzelcach Opolskich, zaś bp Musiel 10 stycznia 1982 roku odwiedził internowanych w Lublińcu a 12 lutego 1982 roku w Zabrzu. W programie wizyty w ośrodkach internowania było spotkanie z kierownictwem tych ośrodków, Msza św. lub przynajmniej wspólna modlitwa (dziesiątek różańca św. wraz z krótkim rozważaniem), spotkanie z całą grupą i wymiana zdań z poszczególnymi osobami, obdarowanie wszystkich paczkami żywnościowymi, środkami higienicznymi, egzemplarzami Pisma św. i dokumentami papieskimi, szczególnie nowo wydaną encykliką *Laborem exercens*. Internowani prosili o interwencję i przekazali biskupowi Musielowi drewniany krzyż i połamany napis „Solidarność” z prośbą o złożenie ich jako wotum na Jasnej Górze. W następnych miesiącach bp Bareła podtrzymywał pisemny kontakt z internowanymi, co wyraziło się w wysłaniu indywidualnych życzeń internowanym na Wielkanoc i Boże Narodzenie 1982 r.²⁹.

Nieco uwagi należy poświęcić działalności Ośrodka Duszpasterskiego dla Internowanych i ich Rodzin. W ośrodku pracowało około 20 osób, zarówno duchownych jak i świeckich. Dużą pomocą i oparciem dla Ośrodka był udział w jego pracach bp Musiela, ks. Mariana Pabiasza i ks. Mariana Dudy. Siedziba Ośrodka mieściła się w nowym gmachu kurii. Początkowo dyżury pełniono 6 dni w tygodniu, potem 2 razy, a w grudniu 1982 już tylko raz. Głównym zadaniem ośrodka było obok gromadzenia informacji na temat internowanych

28 Tamże, s. 210.

29 Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski, sygn. PR-7210-43, Protokół bp S. Bareły z wizyty w obozie internowania w Strzelcach Opolskich w dniu 14 lutego 1982 r.; Tamże, Sprawozdanie z pobytu w obozie dla internowanych w Zabrzu-Zaborzu Księdza Biskupa Franciszka Musiela w dniu 12 lutego 1982 r.; M. Mikołajczyk, dz. cyt., s. 211.

i aresztowanych, organizowanie konkretnej pomocy materialnej i prawnej dla internowanych i ich rodzin. W styczniu 1982 roku przekazano paczki blisko 300 rodzinom, w tym również rodzinom osób internowanym z ziemi myszkowskiej. Z analizy tabeli nr 1 wynika, że wszyscy internowani z ziemi myszkowskiej posiadali własne rodziny, których utrzymanie spoczywało na ich barkach. Uwagę zwraca fakt, że posiadali dorastające dzieci. Aresztowanie ojca, nierzadko dokonane na ich oczach i jego nieobecność trwająca od kilku do kilkunastu miesięcy, była dla nich traumatycznym przeżyciem. Kościół niosąc pomoc materialną i duchową przynajmniej w minimalnym stopniu starał się złagodzić ich ból i cierpienie. W ówczesnej sytuacji gospodarczej państwa, w którym brakowało podstawowych środków do godnego życia każda paczka żywnościowa wraz z środkami higienicznymi i odżywkami dla dzieci stanowiły wielką pomoc dla rodzin³⁰.

Ośrodek starając się jak najlepiej wypełniać swoją misję zwrócił się z apelem o pomoc finansową, na który ofiarnie odpowiedziały zakłady pracy, parafie, zgromadzenia zakonne i liczne osoby indywidualne. Do Częstochowy zaczęły napływać transporty żywności z zagranicy, przeznaczone dla osób poszkodowanych przez wprowadzenie stanu wojennego³¹. Niebagatelną rolę w tym zakresie odegrali kapłani posiadający liczne kontakty zagraniczne nabyte w czasie odbywanych tam studiów czy kursów językowych. W pierwszej kolejności należy wymienić tu ks. Mariana Dudę, Jana Niezgodę, Mariana Pabiasza, Ireneusza Skubisia, Zenona Raczyńskiego, Władysława Sobczyka. Duży transport żywności i odzieży otrzymał ośrodek przez pośrednictwo Reginy Mulko z Jasnej Góry. Wysyłającą była Halina d. Affuso z Comitato Aiuti per la Polonia. Transporty zawierały: masło, mąkę, ser, odżywki dla dzieci, mięso, ryż, konserwy, mleko w proszku, słodczyce, smalec, żywność bezglutenową, a także buty, bieliznę, pościel i środki czystości. Znaczną pomoc materialną przekazał częstochowskiemu ośrodkowi Prymasowski Komitet Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i ich Rodzinom. Przesłano duży transport z żywnością i środkami czystości, który pozwolił na przygotowanie 3 kg paczek dla 300 rodzin. Na podstawie instrukcji otrzymywanych z Sekretariatu Episkopatu Polski lub Prymasowskiego Komitetu Pomocy udzielano rodzinom osób zatrzymanych porad prawnych³².

30 Relacja ustna Aleksandry Szatan z dn. 25 grudnia 2016 r.

31 AKMCZ, DKPB, sygn. 24/1, I. Makowicz, dz. cyt., s. 2-3.

32 M. Mikołajczyk, *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*. Częstochowa 2002, s. 199-201.

Ogromnym wsparciem dla polskich rodzin w okresie stanu wojennego były dary przekazywane przez zachodnie organizacje charytatywne. Ich rozdysonowaniem zajmował się Wydział Charytatywny Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, kierowany przez ks. Stanisława Gębkę. Były one kierowane do 5 terenowych punktów rozdawnictwa żywności, które swoje siedziby miały w Częstochowie, Zawierciu, Sosnowcu, Radomsku i w Wieluniu³³. Z tych punktów dary trafiały do dziekanów, a następnie do parafii. Bp Bareła mając na uwadze konieczność systematycznego i zorganizowanego objęcia opieką duchową i materialną wszystkich potrzebujących pomocy z terenów diecezji częstochowskiej mianował 22 kwietnia 1982 roku Dekanalnych Referentów Charytatywnych. W dekanacie myszkowskim taką funkcję pełnił ks. Józef Franczak, w dekanacie porajskim ks. Idzi Stacherczak, a w dekanacie żareckim ks. Jan Krawiec³⁴.

Bp Bareła wraz z wypuszczeniem na wolność pewnej liczby osób internowanych, w miejsce Ośrodka Duszpasterskiego dla Internowanych i Ich Rodzin powołał z dniem 11 maja 1983 roku Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu w Częstochowie i Oddział Regionalny tegoż Komitetu w Sosnowcu. Większość wchodzących w jego skład osób rekrutowała się z rozwiązanego na początku stanu wojennego Klubu Inteligencji Katolickiej. Jego siedziba mieściła się przy Katedrze św. Rodziny. Komitet objął pomocą osoby represjonowane za działalność społeczną i związkową ale również znajdujące się w bardzo trudnej sytuacji materialnej, choć niezwiązane w przeszłości z działalnością opozycyjną. Pomoc dorywczą otrzymywało 80% represjonowanych, natomiast ok. 20% podopiecznych korzystało z pomocy w sposób ciągły w dłuższym okresie czasu³⁵.

Istotną formą pomocy udzielanej osobom represjonowanym i ich rodzinom była pomoc prawna. Rodziny zatrzymanych bardzo często nie wiedziały do kogo się zwrócić. Tymczasem szybkie wskazanie adwokata było kluczową sprawą dla skuteczności obrony wobec powszechnie stosowanego trybu doraźnego i skróconych terminów sądowych. Równie ważną była obrona ludzi zwalnianych z pracy często niezgodnie z prawem m. in. za odmowę podpisania deklaracji lojalności. Niesiono pomoc osobom pobitym, którym tłumaczono, że takie incydenty należy zgłaszać jako wypadki, które wydarzyły się w drodze do lub z pracy, aby później móc domagać się odszkodowania lub renty inwalidzkiej³⁶.

33 Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc marzec 1982 r., s. 4.

34 Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc maj 1982 r., s.1-2.

35 AKMCz, DKPB, sygn. 24/1, A. Banaszkiwicz, Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu, s. 1.

36 Tamże, s. 3-4.

W latach 1983-1984 Komitet organizował dla rodzin internowanych wyjazdy wakacyjne nad Morze Bałtyckie, Mazury i na Podhale. Był to pobyt na kwaterze u rodzin, które bezinteresownie otwierały swoje domy dla osób prześladowanych. Bardzo ważnym elementem było rozdzielanie pomocy finansowej, która napływała do ośrodka. Była ona przeznaczona na wynagrodzenia dla adwokatów, na zwrot kosztów grzywien, a także dla osób, które z powodów politycznych straciły pracę. 75% zebranych pieniędzy pochodziło z Komisji Charytatywnej Episkopatu, z Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, z parafii i indywidualnych osób³⁷.

Działalność Komitetu była stale inwigilowana przez SB. Punktem kulminacyjnym było najście na siedzibę komitetu i dokonanie szczegółowej rewizji w dniu 17 kwietnia 1984 roku. Odpowiedzią Kościoła był komunikat podpisany przez bp Franciszka Musiela informujący o wydarzeniach i protestujący przeciw tym działaniom SB³⁸.

3. Warunki pracy duszpasterskiej

Konsekwencją wprowadzonego w nocy 12/13 grudnia 1981 roku stanu wojennego były liczne restrykcje, wśród których do najbardziej uciążliwych należały: godzina milicyjna z bezwzględnym zakazem wychodzenia na ulicę w godzinach od 22.00 do 6.00, konieczność posiadania przepustek dla wyjeżdżających do innego województwa, wyłączenie wszystkich centrali telefonicznych z wyjątkiem linii wojskowych, milicyjnych, kolejowych i tajnych połączeń rządowych oraz zakaz wydawania prasy, w tym również prasy katolickiej. W takich warunkach przyszło pełnić posługę duszpasterską polskiemu duchowieństwu, które wraz z resztą społeczeństwa musiało znosić ciężar wprowadzonych utrudnień³⁹. W okresie stanu wojennego na ziemi myszkowskiej posługę duszpasterską pełniło 34 duchownych – 17 proboszczów i 17 wikariuszy.

37 Tamże, s. 7.

38 AKMCz, Sekretariat Episkopatu Polski (dalej: SEP), sygn. 11/3, Pismo bp F. Musiela do Sekretariatu Episkopatu Polski z 25 kwietnia 1984 r.; Tamże, Pro Memoria dotyczące wypadków w Diecezjalnym Komitecie Pomocy Bliźniego w Częstochowie w dniu 17 i 18 kwietnia 1984 r.; Tamże, Pismo bp F. Musiela do gen. Jaruzelskiego z 28 kwietnia 1984 r.

39 A. L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*. Kraków 2011, s. 506, 509.

Tabela 2. Wykaz parafii i duchowieństwa ziemi myszkowskiej 1981-1983

DIECEZJA	DEKANAT	PARAFIA	DUSZPASTERZE	
			Proboszcz	Wikariusze
częstochowska	myszkowski	Cynków	Edward Sztama	-
		Koziegłowy	Józef Nowaczyński	Jerzy Kuliś Bogdan Ignasiak Antoni Szwarcer
		Koziegłówki	Piotr Seget	Henryk Centkowski Jan Berdys
		Św. Andrzeja Boboli w Myszkowie	Józef Franczak	-
		Św. Anny	Tadeusz Bijata	-
		NMP Różańcowej w Myszkowie-Mrzygłodzie	Jan Kiwacz	Stanisław Ładocha Andrzej Stasiak
		Narodzenia NMP w Myszkowie - Mijaczowie	Marian Kuzia	Benedykt Musiał
		Św. Stanisława BM w Myszkowie	Józef Feruga	Lech Dębski Józef Wachowski Marian Skoczowski
	porajski	Choroń	Marian Wojtasik	-
		Poraj	Michał Komasa	Idzi Stacherczak Kazimierz Zalewski
	siewierski	Pińczyce	Leon Legutko	-
	zawierciański	Kotowice	Florian Najman	-
	żarecki	Niegowa	Emilian Sawicki	Czesław Parnowski
		Przybynów	Józef Juda	-
		Żarki Letnisko	Marian Dewudzki	Jan Sambor Grzegorz Banasiak
		Żarki	Jan Krawiec	Józef Kos
Kielecka	lelowski	Sokolniki	Marian Gołąbek	-
Suma:	6	17	17	17

Źródło: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, Kartoteki parafii diecezji częstochowskiej.

W okresie stanu wojennego żaden z duchownych ziemi myszkowskiej nie został internowany. Zdarzały się jedynie przypadki wzywania na rozmowy do Urzędu Miasta bądź na komendę MO. Np. przesłuchanie ks. Mariana Kuzi

trwało ponad 2 godziny i było prowadzone przez 7 funkcjonariuszy⁴⁰. Nierzadkie były wizyty składane na plebaniach przez funkcjonariuszy MO i wojska. Taką wizytę złożono m. in. ks. Marianowi Wojtasikowi w Choroni, upewniwszy się jednak o panującym w wiosce spokoju zrezygnowano z dalszych czynności⁴¹. Zmuszano księży do podpisywania deklaracji lojalności⁴². Z relacji ks. Józefa Franczaka i ks. Tadeusza Bijaty wynika, że żaden z księży posługujących na ziemi myszkowskiej deklaracji nie podpisał⁴³. W tej sprawie interweniował bp Bronisław Dąbrowski w Urzędzie do Spraw Wyznań w Warszawie⁴⁴.

Duchowni ziemi myszkowskiej, wypełniając polecenie biskupa ordynariusza, nie angażowali się w działalność polityczną. Ordynariusz częstochowski zdając sobie sprawę z powagi sytuacji, w ramach konferencji diekańskich apelował do księży o umiarkowany ton wypowiedzi, prosił natomiast o zaangażowanie w działalność duszpasterską i charytatywną, obejmującą przede wszystkim rodziny osób internowanych⁴⁵. W *Sprawozdaniu o sytuacji wyznaniowej i działalności Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie za rok 1982* odnotowano: „Wprowadzenie w grudniu 1981 r. stanu wojennego przyjęte zostało przez większość osób duchownych na terenie województwa jako tzw. zło konieczne. (...) Nikt z duchownych nie odważył się na negatywną ocenę dekretu o wprowadzeniu stanu wojennego, co najwyżej niektórzy duchowni powstrzymali się od wyrażenia swego własnego stanowiska na ten temat. Duchowni domagali się publicznie uwolnienia internowanych, ogłoszenia amnestii dla skazanych”⁴⁶. Egzemplifikacją tej postawy stanowią wypowiedzi ks. Józefa Ferugi i ks. Emiliana Sawickiego. Ks. Józef Feruga w rozmowie z Naczelnikiem Miasta Myszkowa

40 AKMCz, SEP, sygn. 11/3, Pismo Kurii Diecezjalnej do Sekretariatu Episkopatu Polski z 18 grudnia 1981 r., brak paginacji.

41 K. Lubieniecka-Baraniak, *I was prześladować będą. Świadectwa niezłomnego kapłana*. Szczecin 2009, s. 311.

42 AKMCZ, sygn. 11/3, Pismo Kurii Diecezjalnej do Sekretariatu Episkopatu Polski z 18 grudnia 1981 r., brak paginacji.

43 Relacja ustna ks. Józefa Franczaka z dn. 12 grudnia 2016 r.; Relacja ustna ks. Tadeusza Bijaty z dn. 10 grudnia 2016 r.

44 Bp B. Dąbrowski, Pro memoria z dn. 18 grudnia 1981 r. w: Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc styczeń 1982 r., s. 1.

45 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach (dalej: AIPN Ka), sygn. 0026/300 t. 2, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z TW Florkiem w dniu 24 lutego 1982 r.; Tamże, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z TW Florkiem w dniu 18 maja 1982 r.

46 Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd do Spraw Wyznań Gabinet Ministra, sygn. 128/54, Sprawozdanie o sytuacji wyznaniowej i działalności Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie w 1982 r., k. 31.

Władysławem Machurą, przeprowadzonej 25 października 1982 roku, stwierdził: „Kościół zawsze był i jest za spokojem i pojednaniem narodowym i modli się o spokój”. Dalej zapewnił naczelnika, że on sam jak i jego współpracownicy w kazaniach i na katechezie stronią od oceny bieżącej sytuacji politycznej, koncentrując się na nauczaniu szacunku wobec osób starszych i otoczeniu ich opieką, szacunku do pracy i poszanowania mienia społecznego. Przyznał, że palącą kwestią społeczną jest plaga alkoholizmu, z którą należy podjąć walkę, podobnie jak z wszelkimi przejawami chuligaństwa. Następnie oświadczył, że porozumienia jakie zostały zawarte pomiędzy władzami państwowymi i Kościołem powinny być przestrzegane tak w jedną jak i w drugą stronę⁴⁷.

Ks. Emilian Sawicki w rozmowie z Naczelnikiem Gminy Niegowa nie wyrażał ochoty na podjęcie kwestii obecnej sytuacji społeczno-politycznej. W ramach pełnionych czynności duszpasterskich kładł nacisk na wychowanie w rodzinie, pracowitość i walkę z alkoholizmem. Na kazaniach unikał spraw politycznych⁴⁸.

Taka zachowawcza postawa wynikała nie tylko z obaw przed represjami ale również z chęci zdobycia przychylności władzy, celem uzyskania zgody, w przypadku ks. Ferugi, na budowę domu pogrzebowego na cmentarzu, a w przypadku ks. Sawickiego dokończenie remontu w Niegowie.

Na tym tle wyróżniał się ks. Marian Gołąbek z Sokolnik, który nie krył swoich sympatii dla Solidarności. Wśród parafian próbował założyć koło Solidarność Rolników Indywidualnych. W rozmowie z Naczelnikiem Gminy Niegowa przeprowadzonej w listopadzie 1982 roku ubolewał nad faktem niedotrzymania przez gen. Jaruzelskiego porozumienia z Prymasem dotyczącego utrzymania NSZZ Solidarność. Jednocześnie deklarował, że obecnie nie zajmuje się polityką. Poświęca się pracy nad szeroko rozumianą moralnością, kładąc nacisk na prawdę, walkę z lenistwem i alkoholizmem⁴⁹. Taka postawa ks. Mariana Gołąbka sprawiła, że w *Sprawozdaniu z sytuacji wyznaniowej i działalności Wydziału do Spraw Wyznań w Częstochowie za 1983 rok* został zaliczony wraz z ks. Marianem Kuzią do grona 20 kapłanów wrogo ustosunkowanych do władz państwowych⁵⁰.

47 AKMCz, brak sygn., Notatka służbowa Naczelnika Miasta Myszkowa Władysława Machury z 27 października 1982 r.

48 AKMCz, brak sygn., Pismo Naczelnika Gminy Niegowa do Urzędu do Spraw Wyznań w Częstochowie z dnia 8 listopada 1982 r.

49 AKMCz, brak sygn., Pismo Naczelnika Gminy Niegowa do Urzędu do Spraw Wyznań w Częstochowie z dnia 8 listopada 1982 r.

50 AAN, Urząd do Spraw Wyznań Gabinet Ministra, sygn. 128/54, Sprawozdanie z sytuacji wyzna-

Ks. Marian Kuzia znalazł się z pewnością w tym wyjątkowym gronie nie tylko z powodu prowadzonych bez pozwolenia władz państwowych prac remontowych przy kaplicy Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (obecnie Narodzenia Pana Jezusa) będącej własnością Myszkowskich Zakładów Metalurgicznych ale przede wszystkim z powodu odprawienia mszy św. dla strajkujących robotników Mystalu w dniu 9 września 1980 roku. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że po tym wydarzeniu ks. Kuzia znalazł się pod szczególną obserwacją SB, która nie dawała mu spokoju i skutecznie czyniła wszelkie przeszkody w jego działalności. Karą za wrogą postawę wobec władzy była odmowa wydania zgody na budowę nowego kościoła. Uzyskano ją dopiero po przełomie politycznym w 1990 roku⁵¹.

W okresie stanu wojennego nie nastąpiła intensyfikacja ograniczeń związanych z pracą duszpasterską w parafii. Władze wyraziły zgodę na odbycie tradycyjnej pasterki w nocy z 24 na 25 grudnia, zawieszając godzinę milicyjną⁵². Tak jak zwykle odprawiano msze św. i głoszono kazania, wystrzegając się wątków, które mogłyby zostać uznane za kontrowersyjne i pociągnąć za sobą represje. W styczniu 1982 roku odbyła się wizyta duszpasterska zwana potocznie kolędą, w ramach której kapłani sporządzali wykaz internowanych oraz tych, których zwolniono z pracy⁵³. W Wielkim Poście 1982 roku odbyły się rekolekcje parafialne, których celem było przygotowanie wiernych do obchodów Jubileuszu 600-lecia Sanktuarium Jasnogórskiego⁵⁴. Zrezygnowano jedynie z rekolekcji młodzieżowych, które z reguły odbywały się w Wielkim Tygodniu⁵⁵. W sierpniu zorganizowano pielgrzymkę na Jasną Górę na Uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej (26 sierpnia), w skład której weszły delegacje z parafii myszkowskich, Koziegłów, Mrzygłodu, Kotowic, Włodowic i Żarek. Dało się jednak zauważyć wyraźny spadek frekwencji, co było spowodowane obawami przed

niowej i działalności Wydziału do Spraw Wyznań w Częstochowie za 1983 r., k. 22; J. Durka, *Sprawy wyznaniowe województwa częstochowskiego na podstawie sprawozdań Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie i Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z lat 1982-1984*. W: *Państwo-religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 1. Red. J. Durka. Kalisz 2014, s. 265-266.

51 J. Durka, *Historia powstania parafii w Myszkowie-Mijaczowie*. W: *Język doświadczenia religijnego*. Red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, t. 6. Gorzów Wielkopolski 2014, s. 333-339.

52 AKMCz, SEP, sygn. 11/3, Pismo Sekretarza Episkopatu Polski bp Bronisława Dąbrowskiego do bp S. Bareły z 18 grudnia 1981 r., b.p.

53 IPN Ka sygn. 0026/300 t. 2, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z TW Florkiem w dniu 18 grudnia 1982 r.

54 Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc marzec 1982 r, s. 3.

55 Tamże.

represjami. Parafianie z Włodowic uzyskali zgodę na pielgrzymkę autokarową do Kalwarii Zebrzydowskiej w dn. 7-8 sierpnia 1982 roku⁵⁶. Naczelnik Miasta Myszkowa wydał zezwolenia na zorganizowanie procesji Bożego Ciała⁵⁷, procesji z okazji poświęcenia pól⁵⁸ czy procesji na cmentarz z okazji Wszystkich Świętych⁵⁹. Władze nie stawiały przeszkód w zakresie translukacji kapłanów czego dowodem była zgoda wydana przez Urząd Wojewódzki w Częstochowie na objęcie urzędu proboszcza parafii św. Anny w Myszkowie-Będuszu przez ks. Henryka Suchosa⁶⁰. Prowadzono naukę religii przy parafiach⁶¹.

4. W obronie symboli religijnych

Okres stanu wojennego przyniósł kolejną w okresie PRL-u odsłonę walki z symbolami religijnymi w przestrzeni publicznej. Jedną z aren tej walki były szkoły podstawowe, średnie i wyższe, gdzie masowo zdejmowano krzyże, powieszono tamże na początku lat 80. na fali entuzjazmu związanego z powstaniem NSZZ Solidarność. Władze kościelne zdecydowanie wystąpiły przeciwko usuwaniu symboli religijnych. Jak już wspomniano ta kwestia pojawiła się w rozmowach bp. S. Bareły z wojewodą częstochowskim Grzegorzem Lipowskim w dniu 26 stycznia i 6 października 1982 roku i wojewodą katowickim gen. Romanem Paszkowskim w dniu 5 lutego 1982 roku⁶². Ordynariusz częstochowski wydał w tej sprawie komunikat w dniu 3 października 1982 roku, w którym czytamy: „usuwanie krzyży z sal szkolnych jest nadużyciem. Protestuję przeciwko temu. Wyrażam równocześnie głębokie ubolewanie, że takie rzeczy dzieją się przeważnie w naszym województwie częstochowskim, choć i w innych. Rodzicom, nauczycielom i dzieciom, którzy mieli odwagę stanąć w obronie krzyża, znaku naszej wiary wyrażam najgłębsze uznanie. Wzywam do modlitwy za tych, którzy odważnie przyznali się do wiary, którzy manifestują swą miłość do krzyża. Proszę także byście modlili się za tych,

56 IPN Ka sygn. 0026/300 t. 2, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z TW Florkiem w dniu 3 sierpnia 1982 r, k. ; Tamże, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z TW Florkiem w dniu 8 sierpnia 1982 r.

57 IPN Ka, sygn. 84/83, Pismo Naczelnika Miasta Myszkowa do Parafii Rzymsko-katolickiej pw. Św. Stanisława BM w Myszkowie z dnia 31 maja 1983 r.

58 Tamże, Pismo Naczelnika Miasta Myszkowa do ks. Mariana Dewudzkiego z 26 maja 1982 r.

59 Tamże, Pismo Urzędu Miejskiego do Parafii Rzymsko-katolickiej pw. Św. Stanisława BM w Myszkowie z dnia 29 października 1983 r.

60 Tamże, Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 1 grudnia 1982 r.

61 Okólnik Kurii Diecezjalnej w Częstochowie na miesiąc styczeń 1982 r., s. 3.

62 M. Mikołajczyk, *Problemy religijno...*, s. 196-197.

którzy krzywdzą innych, którzy domagają się tolerancji dla siebie, nie okazując jej innym”⁶³. Godzi się przypomnieć, że nieugiętą postawę w obronie krzyża wykazał pan Jan Blecharczyk, nauczyciel w Zespole Szkół nr 1 w Myszkowie. Był on człowiekiem głęboko wierzącym, czego świadectwem było codzienne uczestnictwo we mszy św., jak również zaangażowanie w życie parafialne. Należał do Parafialnej Rady Duszpasterskiej, w imieniu parafian witał biskupów przybywających do parafii św. Stanisława BM z okazji wizytacji kanonicznych, działał w służbie porządkowej w czasie nawiedzenia Matki Bożej w Cudownym Obrazie Jasnogórskim i podczas pielgrzymek Ojca św. do Ojczyzny. Jeden z synów był w tamtym czasie ministrantem a żona pani Krystyna w czasie rekolekcji przeprowadziła Drogę Krzyżową w obronie życia nienarodzonych w ramach stanowej nauki dla niewiast⁶⁴.

Tuż przed wybuchem stanu wojennego Jan Blecharczyk zainspirował rodziców uczniów, których był wychowawcą do zawieszenia krzyża w pracowni nr 304. Rodzice zakupili krzyż, zadbali o jego poświęcenie., a następnie umieścili na ścianie wspomnianej pracowni. Z tego jednak powodu po wprowadzeniu stanu wojennego Jan Blecharczyk był przesłuchiwany przez komisarza wojskowego. Ten wspólnie z dyrektorem szkoły panem Zenonem Młynarskim nakazali nauczycielowi zdjęcie krzyża, czego pan Jan nie zamierzał uczynić. Krzyża ostatecznie nie zdjęto, ale pracownię zaplombowano⁶⁵.

W roku szkolnym 1983-1984 Jan Blecharczyk ponownie zainicjował akcję rozwieszania krzyży w Zespole Szkół Zawodowych w Myszkowie. Wydarzenie to, jak również utrzymywanie kontaktów z Czesławem Świerczyńskim, byłym działaczem NSZZ Solidarność w Hucie Katowice, internowanym w stanie wojennym, wzmogły czujność Służby Bezpieczeństwa wobec jego osoby. Funkcjonariusze aparatu represji podejrzewali go o próbę zorganizowania na terenie szkoły nieformalnej organizacji składającej się z uczniów klas starszych i nauczycieli, byłych członków NSZZ „Solidarność”, nawiązującej do tradycji solidarnościowej i zmierzającej do podważenia świeckiego charakteru szkoły. W konsekwencji 1 sierpnia 1984 roku założono sprawę operacyjnego sprawdzenia o kryptonimie „Elektryk”, której celem było:

63 AAN, Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 126/18, Komunikat Biskupa Częstochowskiego w sprawie wydarzeń w Częstochowie w związku z nabożeństwem rozpoczynającym rok szkolny oraz w związku z akcją usuwania krzyży z sal szkolnych z 3 października 1982 r., k. 4-5.

64 AKMCz, brak sygn., Pismo ks. Józefa Ferugi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z 17 kwietnia 1984 r.

65 Tamże, Pismo Jana Blecharczyka do Komisji Odwoławczej przy Ministrze Oświaty i Wychowania, k. 1-6.

- rozpoznanie planów i zamierzeń w kwestii prób tworzenia nieformalnej organizacji,
- ustalenie powiązań figuranta z klerem i działaczami opozycyjnymi oraz charakteru tych kontaktów,
- rozpoznanie najbliższego środowiska i kontaktów towarzyskich⁶⁶.

W rozpracowaniu jego osoby brało udział czterech tajnych współpracowników – „Pióro”, „Pete”, „Karol” i „Długi”⁶⁷. W ramach podjętych działań zamierzano utrzymywać stały kontakt służbowy z dyrekcją szkoły, uzyskując informacje dotyczące działalności figuranta pod kątem realizacji zadań nauczyciela-wychowawcy oraz wychwycenia negatywnych elementów tej działalności. Planowano objąć dodatkową kontrolą operacyjną jego poczynania mogące mieć związek z próbami naruszenia prawidłowego procesu funkcjonowania placówki i podważenia jej świeckiego charakteru. Utrzymując stały kontakt z Wydziałem III Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Częstochowie dążono do neutralizacji jego poczynañ. Sprawę prowadził ppor. J. Jaferník. Bezpośredni nadzór sprawował zastępca Szefa Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych ds. Służby Bezpieczeństwa w Myszkowie kpt. Zygmunt Rakowiecki⁶⁸.

W efekcie uruchomionych przez pion III SB Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Myszkowie działań operacyjnych i administracyjno-prawnych Jan Bleharczyk, decyzją Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Wojewodzie Częstochowskim z dn. 8 marca 1984 został zwolniony z pracy. Główny zarzut dotyczył złamania art. 6 ust. 1 Ustawy z dn. 26 stycznia 1982 roku (Karta Nauczyciela), a przede wszystkim nierealizowania podstawowej funkcji szkoły i brak dbałości o kształtowanie postaw moralnych i obywatelskich zgodnych z ideą państwa socjalistycznego⁶⁹. Chodziło przede wszystkim o fakt powieszenia krzyża w pracowni, a następnie odmowę jego zdjęcia, co miało „zakłócać nastroje w zakresie nieprzestrzegania tolerancji, wolności sumienia w klasie, w której był wychowawcą”. Następnie zarzucono mu zaniedbanie opieki nad członkami ZSMP wśród uczniów swojej klasy, jak również stronienie od

66 IPN Ka sygn. 0135/132, t. 1, Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt. „Elektryk” z dn. 1 sierpnia 1984 r., k. 1-2.

67 Tamże, Wykaz osobowych źródeł informacji wykorzystanych w sprawie operacyjnego sprawdzenia krypt. „Elektryk”, k. 6.

68 Tamże, Plan czynności operacyjnych do sprawy operacyjnego sprawdzenia krypt. „Elektryk” z dn. 1 sierpnia 1984 r., k. 8-9.

69 Tamże, Meldunek 105/87 o zakończeniu prowadzenia Sprawy Operacyjnego Sprawdzenia krypt. „Elektryk” z dn. 7 maja 1987 r., k. 66; DzURP 1982, Nr 3, poz. 19.

życia społeczno-politycznego, co miało stać w sprzeczności z obowiązkiem dążenia do pełnego rozwoju osobowości nauczyciela. Kolejne zarzuty dotyczyły nieprowadzenia kółka elektrotechnicznego oraz nierealizowania na bieżąco tematyki programowej godzin wychowawczych⁷⁰.

W odwołaniu przedłożonym Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Ministrze Oświaty Jan Blecharczyk odpierał postawione zarzuty. W kwestii krzyża pisał: „W mojej 16-letniej pracy dydaktycznej szanowałem wolność sumienia moich uczniów i współpracowników i zawsze byłem tolerancyjny wobec ich zachowań i poglądów. Wyrazem tego był fakt lojalnego powiadomienia Dyrektora Szkoły o zamiarze rodziców uczniów klasy II, aby w pracowni 304 powiesić krzyż. Wykonanie nakazu zdjęcia krzyża wyrażone przez dyrektora w styczniu 1982 roku, a następnie w listopadzie 1983 roku byłoby niezgodne z moim sumieniem. (...) Mnie jako chrześcijaninowi zgodnie z nauką Kościoła nie godzi się zdjąć krzyż, a zmuszanie mnie do wykonania tej czynności poprzez wydanie polecenia służbowego, egzekwowanie go poprzez wszczęcie postępowanie dyscyplinarne oraz orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej ogranicza mnie w prawach zagwarantowanych w Konstytucji PRL (...) i stanowi naruszenie art. 18 i 19 Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka”⁷¹. W przekonaniu Blecharczyka wszystkie inne postawione mu zarzuty były jedynie parawanem zasłaniającym rzeczywisty powód zwolnienia z pracy, którym była odmowa zdjęcia krzyża. Warto nadmienić, że żaden z uczniów pobierających naukę w ZS nie protestował jakoby krzyż wiszący w sali 304 naruszał ich wolność sumienia⁷².

Do czasu rozpatrzenia sprawy Jan Blecharczyk był zawieszony w prawach nauczyciela. W tym czasie jego żona starała się skompletować skład delegacji, która miała udać się na spotkanie z Lechem Wałęsą z prośbą o interwencje w sprawie szykanowanego nauczyciela. Wyjazd został zablokowany przez dyrektora szkoły, który zagroził pragnącym pomóc Blecharczykowi nauczycielom zwolnieniem z pracy⁷³.

Decyzją Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Ministrze Oświaty z dn. 15 stycznia 1985 roku odwołanie J. Blecharczyka zostało odrzucone, co

70 AKMCz, sygn. brak, Pismo Jana Blecharczyka do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 14 kwietnia 1984 r.

71 Tamże, Pismo Jana Blecharczyka do Komisji Odwoławczej przy Ministrze Oświaty i Wychowania, brak paginacji.

72 Tamże.

73 IPN Ka, sygn. 0135/132, t.1, Wyciąg z informacji spisanej ze słów tw. ps. „Długi” z dn. 9 września 1984 r., k. 34.

oznaczało, że został on pozbawiony pracy w oświacie⁷⁴. W tym momencie przekreślone zostały jego dotychczasowe osiągnięcia:

1. otrzymanie nagrody Ministra II stopnia w 1977 roku i nagrody dyrektora szkoły w 1980 roku
2. ostatnia ocena w arkuszu osobowym – bardzo dobry
3. zorganizowanie i stałe udoskonalanie pracowni elektrotechnicznej
4. pełnienie funkcji przewodniczącego Komisji Przedmiotów Zawodowych
5. studia podyplomowe w latach 1979-1980 dotyczące organizacji i zarządzania oświatą

Tym samym Służba Bezpieczeństwa osiągnęła swój cel pozbawiając go możliwości oddziaływania na uczniów i nauczycieli. W związku z obawą, że sprawa J. Blecharczyka może wywołać konflikt analogiczny do wydarzeń jakie miały miejsce we Włoszczowej, Służba Bezpieczeństwa postanowiła przedsięwziąć następujące kroki:

1. przeprowadzić rozmowę ostrzegawczą z figurantem, której celem miało być uprzedzenie go o odpowiedzialności karnej za podejmowanie działań niezgodnych z prawem;
2. uprzedzić dyrekcję szkoły o zamiarach figuranta w celu niedopuszczenia do wywołania konfliktu na terenie Zespołu Szkół Zawodowych w Myszkowie;
3. objąć intensywną kontrolą operacyjną figuranta w celu rozpoznania jego dalszych poczynań;
4. fizycznie zabezpieczyć pobyt figuranta w zespole Szkół Zawodowych w dniu 11 lutego 1985 roku podczas przekazywania mu decyzji o zwolnieniu;
5. utrzymać stały kontakt z dyrekcją Zespołu Szkół Zawodowych, a także z Wydziałem III WUSW w Częstochowie w celu koordynacji dalszych przedsięwzięć zmierzających do zneutralizowania poczynań figuranta⁷⁵.

Zgodnie z przyjętą strategią działania w niedzielę 10 lutego 1985 roku funkcjonariusz aparatu represji przeprowadził z Janem Blecharczykiem rozmowę

74 Tamże, Charakterystyka Nr 57/85 Sprawy Operacyjnego Sprawdzenia nr ewid. Cz-8293 krypt. „Elektryk” z dn. 24 lipca 1985 r., k. 10.

75 Tamże, Notatka Józefa Jafernika dot. podejrzenia istnienia nielegalnej organizacji z udziałem młodzieży i dorosłych z dn. 9 lutego 1985 r., k. 38-39.

ostrzegawczą, w ramach której poinformował go o skutkach prawnych i sankcjach karnych grożących za podejmowanie działań niezgodnych z prawem. Blecharczyk stwierdził, że padł ofiarą represji ze strony dyrektora szkoły. Zaprzeczył jakoby miał rozsiewać pogłoski, że jego sprawa to „druga Włoszczowa”. Na słowa funkcjonariusza, podkreślającego, że spełnia jedynie swoje obowiązki, Blecharczyk nawiązując do morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki, stwierdził, że „Piotrowski również spełniał swoje obowiązki”, co spotkało się z ostrą reprymendą⁷⁶.

Następnego dnia dyrektor Z. Młynarski przedstawił Janowi Blecharczykowi decyzję Komisji Dyscyplinarnej Ministerstwa Oświaty i Wychowania z dn. 15 stycznia 1985 roku i zażądał zdania legitymacji służbowej i innych dokumentów szkoły będących w jego posiadaniu. Blecharczyk odmówiwszy podpisania przedstawionych dokumentów opuścił mury Zespołu Szkół Zawodowych w Myszkowie⁷⁷.

Warto nadmienić, że sprawa zwolnienia z pracy Jana Blecharczyka była głośno komentowana w środowisku myszkowskich nauczycieli, którzy nie mieli wątpliwości, że była to kara za powieszenie krzyża w szkole, a następnie za odmowę jego zdjęcia. Wokół zwolnionego nauczyciela zaczął tworzyć się mit męczennika i ofiary reżimu. Wielu nauczycieli wyrzucało sobie, że nikt nie stanął w jego obronie. O to miała również żal Krystyna Blecharczyk, która poruszyła tę kwestię na radzie pedagogicznej w dniu 15 stycznia 1985 roku. Atmosfera wśród nauczycieli pracujących w Zespole Szkół Zawodowych w Myszkowie uległa znacznemu pogorszeniu, co objawiało się w tym, że przestali oni przebywać w pokoju nauczycielskim i rozmawiać ze sobą. Natomiast sam dyrektor umocnił swoją pozycję pozbywając się głównego oponenta. W oficjalnych rozmowach komentował sprawę, stwierdzając, że była to decyzja całego kolektywu⁷⁸.

Po zwolnieniu z pracy Jan Blecharczyk podjął bezskuteczne starania o zatrudnienie w charakterze katechety w jednej z myszkowskich parafii. U podstaw odmowy leżała obawa przed represjami jakie mogłyby spaść na księży z powodu zatrudnienia niepokornego nauczyciela. Z tego samego powodu nie został on przyjęty do pracy w zakładach przemysłowych funkcjonujących na

76 Tamże, Notatka dot. podejrzenia istnienia nielegalnej organizacji z udziałem młodzieży i dorosłych z dn. 10 lutego 1985 r., k. 40-41.

77 Tamże, Notatka dot. podejrzenia istnienia nielegalnej organizacji z udziałem młodzieży i dorosłych z dn. 11 lutego 1985 r., k. 42.

78 Tamże, Wyciąg z informacji spisanych ze słów tw. ps. „Witek” z dn. 28.08.1985 r., k. 45.

terenie Myszkowa. Dopiero na przełomie czerwca i lipca 1985 roku znalazł zatrudnienie w Kombinacie Metalurgicznym Huty Katowice. W międzyczasie zaangażował się wraz z małżonką w działalność Kręgu Rodzin, wspólnoty mającej na celu chrześcijańską formację rodziny w duchu zasad wypracowanych przez Franciszka Blachnickiego. Służba Bezpieczeństwa nie zrezygnowała z czynności operacyjnych mających na celu rozpoznanie jego działalności. Uwagę funkcjonariuszy aparatu represji zwracał fakt, że członkami Kręgu Rodzin było 3 nauczycieli z myszkowskich szkół (Krystyna Bleharczyk, Helena Stempel, Andrzej Wyrzykowski), co rodziło przypuszczenie, że omawiane w ramach spotkań treści mogą być przenoszone na grunt szkolnictwa, podważając świecki charakter szkoły. Jednakże na skutek wewnętrznych nieporozumień na tle dobieranej tematyki działalność Kręgu została z dniem 30 czerwca 1986 roku zawieszona⁷⁹. Spotkania Kręgu już w nieco zmienionym składzie zostały wznowione 6 listopada 1986 roku⁸⁰. Szczegółowe sprawozdania ze spotkań zdawał ich uczestnik TW Karol, który podkreślał, że w ich trakcie nie poruszano spraw politycznych⁸¹. Miało to niewątpliwie wpływ na decyzję o zamknięciu Sprawy Operacyjnego Sprawdzania krypt. Elektryk, co stało się faktem w dniu 7 maja 1987 r.⁸².

Zakończenie

W jednym z najdramatyczniejszych okresów historii Polski do jakich zaliczamy stan wojenny Kościół katolicki odegrał niezwykle ważną rolę. Największe zasługi położył w dziele niesienia pomocy represjonowanym i ich rodzinom. W ramach diecezji częstochowskiej funkcjonowało Duszpasterstwo Osób Pozbawionych Wolności i ich Rodzin z czasem przekształcone w Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu. Z jego pomocy korzystali również represjonowani z ziemi myszkowskiej, którzy wielokrotnie otrzymywali paczki żywnościowe, artykuły higieniczne i odżywki dla dzieci. W ówczesnej sytuacji gospodarczej kraju, skutkującej permanentnym brakiem podstawowych produktów, gdzie niemal każdą najdrobniejszą rzecz trzeba było „wystać w kolejce” taka pomoc

79 Tamże, Analiza materiałów w sprawie operacyjnego sprawdzania krypt. „Elektryk” za okres lipiec 1985-wrzesień 1986; Tamże, Uzupełnienie meldunku nr 75/85 do Sprawy Operacyjnego Sprawdzania kryptonim „Elektryk” z 6 stycznia 1986 r., k. 58; Tamże, Wyciąg z informacji spisanej ze słów tw. PS. Karol” w dniu 17 lipca 1986 r.

80 Tamże, Wyciąg z informacji TW „Karol” przekazanej w dniu 11 listopada 1986 roku, k. 62.

81 Tamże, Wyciąg z informacji przekazanej przez TW „Karol” w dn. 22 grudnia 1986 r., k. 63.; Tamże, Wyciąg z informacji przekazanej przez TW Karol w dniu 19 stycznia 1987 r., k. 64.; Tamże, Wyciąg z informacji przekazanej przez tw. PS. „Karol” w dniu 28 lutego 1987 r., k. 65.

82 Tamże, Kwestionariusz osoby rozpracowywanej-sprawdzanej, k. 6

była na przysłowiową wagę złota. Tym bardziej ceniły sobie tę pomoc kobiety z małymi dziećmi pozbawione na kilka miesięcy pomocy ze strony mężów, internowanych w ramach represji za działalność polityczno-społeczną. Podkreślić należy zaangażowanie biskupów częstochowskich, przede wszystkim ordynariusza bp Stefana Bareły i biskupa pomocniczego Franciszka Musiela, którzy od pierwszych dni stanu wojennego podjęli rozmowy z władzami wojewódzkimi i milicyjnymi, których celem była pomoc osobom internowanym. W publicznych wypowiedziach apelowali o zachowanie pokoju, jedności narodowej i wzajemną pomoc tym samym wpisując się w tonację zaproponowaną przez prymasa Glempa.

W zakresie życia religijnego stan wojenny nie przyniósł dodatkowych represji. Życie sakramentalne toczyło się dotychczasowym trybem. Duchowni na polecenie władzy kościelnej w kazaniach starali się nie poruszać tematów politycznych, które mogłyby zostać uznane za kontrowersyjne, a tym samym stanowić pretekst do bardziej zdecydowanych działań aparatu bezpieczeństwa. Mieli koncentrować się na działalności duszpasterskiej i charytatywnej. Z całą pewnością uciążliwymi były wezwania na rozmowy z przedstawicielami władz państwowych, a tym bardziej milicji, w czasie których domagano się podpisywania deklaracji lojalności. Duchowni zdawali sobie sprawę, że znajdują się pod baczny nadzorem. Do kapłanów wnikliwie obserwowanych należał ks. Marian Kuzia i Marian Gołąbek. Wynikało to nie tyle z ich dokonań w okresie stanu wojennego ale z wcześniejszej działalności uznanej przez władze państwowe za wrogą wobec PRL-u. Priorytetem dla władzy diecezjalnej w odniesieniu do Myszkowa była budowa kościoła w dzielnicy Mijaczów. Stąd zobowiązano duchownych do nie podejmowania działań, które mogłyby skutkować utrudnieniami w tym zakresie, co niewątpliwie miało również wpływ na ich zachowawczą postawę.

Smutnym przejawem okresu stanu wojennego było podjęcie walki z symbolami religijnymi, a przede wszystkim zdejmowanie krzyży z sal szkolnych. W wielu szkołach w obawie przed konsekwencjami bezwzględnie wykonywano nakazy władz oświatowej w tym zakresie. Wobec tego do rangi bohaterstwa urasta postawa kapłanów, nauczycieli i rodziców broniących obecności krzyża w polskich szkołach. Do tego grona zalicza się Pan Jan Bleharczyk nauczyciel w Zespole Szkół Zawodowych w Myszkowie, który nie uległ presji i nie pozwolił na zdjęcia krzyża z pracowni nr 304 wspomnianej szkoły. Poniósł za to wysoką cenę, którą było dyscyplinarne wyrzucenie z pracy, do której mógł powrócić dopiero po upadku systemu komunistycznego.

Bibliografia

I. Archiwa

1. Archiwum Akt Nowych

Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 126/18

Urząd do Spraw Wyznań Gabinet Ministra, sygn. 128/54

2. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie

Diecezjalny Komitet Pomocy Bliźniemu, sygn. 24/1, 24/11

Notatka służbowa Naczelnika Miasta Myszkowa Władysława Machury z 27 października 1982 r., brak sygn.

Pismo Naczelnika Gminy Niegowa do Urzędu do Spraw Wyznań w Częstochowie z dnia 8 listopada 1982 r., brak sygn.

Pismo Naczelnika Gminy Niegowa do Urzędu do Spraw Wyznań w Częstochowie z dnia 8 listopada 1982 r., brak sygn.

Pismo ks. Józefa Ferugi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z 17 kwietnia 1984 r., brak sygn.

Pismo Jana Bleharczyka do Komisji Odwoławczej przy Ministrze Oświaty i Wychowania, brak sygn.

Pismo Jana Bleharczyka do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 14 kwietnia 1984 r., brak sygn.

Sekretariat Episkopatu Polski, sygn. 11/3

Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski, sygn. PR-7210-43

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, sygn. 0026/300 t. 2, sygn. 0135/132, t.1, sygn. 84/83.

II. Źródła drukowane

Dziennik Ustaw RP 1982, Nr 3, poz. 19.

Jan Paweł II, Prymas i Episkopat Polski o stanie wojennym (1982), oprac. P. Raina, Londyn.

Okólniki Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z 1982 r.

Pius XI (1925), Bulla *Vixdum Poloniae unitas*, „Acta Apostolicae Sedis” t. 17.

Raina P. (1996), *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 3. Poznań-Pelplin.

III. Relacje ustne

Relacja ustna Aleksandry Szatan z dn. 25 grudnia 2016 r.

Relacja ustna ks. Józefa Franczaka z dn. 12 grudnia 2016 r.

Relacja ustna ks. Tadeusza Bijaty z dn. 10 grudnia 2016 r.

IV. Opracowania

Długosz A. (2000), *Pasterskie poczynania biskupów pomocniczych diecezji częstochowskiej*, [w:] *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięcio- pięćciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa.

Dudek A., Gryz R. (2006), *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków.

Durka J. (2014), *Historia powstania parafii w Myszkowie-Mijaczowie*, [w:] *Język doświadczenia religijnego*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, t. 6, Gorzów Wielkopolski.

Durka J. (2014), *Sprawy wyznaniowe województwa częstochowskiego na podstawie sprawozdań Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie i Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z lat 1982-1984*, [w:] *Państwo-religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 1, red. J. Durka, Kalisz.

Jabłoński Z. S. (1998), *Jasna Góra na drodze ku niepodległości w latach 1795-1989*, [w:] *Częstochowy drogi ku niepodległości*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa.

Lubieniecka-Baraniak K. (2009), *I was prześladować będą. Świadectwa niezłomnego kapłana*, Szczecinek.

Micewski A. (1987), *Kościół wobec Solidarności i stanu wojennego*, Paryż.

Mikołajczyk M. (2000), *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa.

Mikołajczyk M. (2002), *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa.

Miroszewski K., Durka J., Nita M., Związek J. (2010), *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa, Myszków*.

Raina P. (1985), *Kościół w Polsce 1981-1984*, Londyn.

Sowa A. L. (2011), *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków.

- Stróżyna K. (2010), *Kościół dolnośląski wobec stanu wojennego*, [w:] *Wokół „mniejszego zła”*. Stan wojenny w Polsce, red. P. Piotrowski, Wrocław.
- Związek J. (1974), *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, t. 4.
- Związek J. (1974), *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, t. 2.
- Związek J. (1990), *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa.
- Związek J. (1998), *Patriotyczna działalność duchowieństwa katolickiego w Częstochowie w latach 1865-1945*, [w:] *Częstochowy drogi ku niepodległości*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa.
- Związek J. (2016), *Religijne dzieje ziemi myszkowskiej na przestrzeni stuleci*, „Zeszyty Myszkowskie”, nr 3.

